

**ПРОТИВООБЩЕСТВЕННОТО ПОВЕДЕНИЕ ПРИ
ПОДРАСТВАЩИТЕ – РИСКОВИ ФАКТОРИ, ТЕНДЕЦИИ,
СОЦИАЛНИ ПОСЛЕДИЦИ****Иванка Стоянова - Тодорова**
*Технически университет - Габрово***ANTISOCIAL BEHAVIOR IN ADOLESCENTS – RISK FACTORS,
TENDENCIES, SOCIAL CONSEQUENCES****Ivanka Stoyanova - Todorova**
*Technical University of Gabrovo, Bulgaria***Abstract**

This report raises the problem of antisocial behavior in adolescents by outlining the unfavorable trends for sustainable growth of criminogenic acts and crimes committed by children. The main macrosocial and microsocal risk factors provoking different types of deviations are analyzed. A comparative review of juvenile delinquency in Gabrovo District over a 10-year period is made (2013-2022).

Keywords: *antisocial behavior, criminogenic risk factors, crimes, educational measures*

ВЪВЕДЕНИЕ

Социалната и икономическа ситуация в Р България поставя много деца и семейства в риск от извършване на противообществени прояви и престъпления. Когато престъпността е свързана с деца, обществеността става особено чувствителна. Според едни мнения престъпността се дължи на липсата на родителски контрол, според други проблемът е в неработещата образователна система или огромното влияние на електронните медии и сцените на насилие, които непрекъснато заливат децата от телевизионните екрани и интернет игрите. Не липсват и виждания за детската престъпност, като следствие от разрушаването на съществуващите норми и правила, от живот в ценностен безпорядък и липса на морални устои в цялото общество [1]. Категорията на противообществените прояви на децата включва, както обществено

опасни деяния на наказателно неотговорни деца, така и девиантни прояви с отрицателен, но не и общественоопасен характер. Измерването на престъпността се свежда до обективно представяне на нейните качествени и количествени особености в конкретен период от време на територията на страната. Количествените показатели на престъпността са статистически. Качествените показатели са криминогенни и виктимогенни рискови фактори, обуславящи отрицателното поведение на детето.

ИЗЛОЖЕНИЕ**Рискови криминогенни и
виктимогенни фактори при децата**

С понятието „рисков фактор” се обозначава обстоятелство или съвкупност от обстоятелства, които повишават вероятността конкретно дете да развие отрицателно отклонение в поведението си. Ко-

гато отклонението се изразява в обществено укорима проява, обуславящият го риск е криминогенен. Когато рискът повишава вероятността детето да претърпи вреди от конкретно престъпление, той е виктимогенен [2].

Според произхода си рисковите фактори се делят на външни условия и вътрешни причини. Първите произтичат от факторите на средата и се делят на **макросоциални и микросоциални**. Макросоциалните спадат към основните характеристики и процеси в обществото, имащи отношение към потребностите на детето и мотивите за неговото поведение. Микросоциалните принадлежат към най-близката заобикаляща среда: семейството, училището, приятелския кръг. Вътрешните причини (индивидуалните рискове) са биологични и психологични характеристики на индивида, които са сравнително независими от външните условия (пол, възраст, личност) и провокират или улесняват отрицателното поведение.

Макросоциалните фактори имат по-слабо отражение върху поведението на детето по две причини: първо, защото макросредата налага нормата и насърчава неотклоняващото се поведение и второ, защото макросоциалното въздействие се предава чрез влиянието на микросредата, която може да усили или заглуши негативните макросоциални послания, според това, дали самата тя е рискова [2].

Основни макросоциални фактори са:

➤ **Общоприетите морални и правни норми** - ограничителният характер на моралните и законови норми, проявен в множество забрани, санкции и нахлуване в личното пространство, в съчетание с обществен натиск за ранно приспособяване на детето към тях, намаляват възрастовата граница на противоправното поведение, повишават дела на децата с отклоняващо се поведение и ги ориентират към насилие и хулигански прояви. Виктимогенна е всяка законодателна и нравствена система, която потиска възмож-

ностите на детето за автономно развитие, като си служи предимно с императивни способности за възпитание и не диференцира достатъчно режимите, приложими към възрастни и към деца в различни възрасти [2].

➤ **Обществената култура на отношение към детето** - нетърпимостта към обичайните за детската възраст отклонения, свързани с обществената култура на незачитане на детето като член на обществото с особени потребности, поражда едновременно криминогенни и виктимогенни ефекти. Такива обществени нагласи обикновено се проявяват в: неприоритетност на образованието и политиките към семейството в общата държавна политика; липса на специално ориентирано към детето законодателство; нефункционалност на институциите за работа с деца; социална непрестижност на педагогиката, социалната работа и другите професии, свързани с грижа за детето; липса на обществен рефлекс за предпазване на детето от увреждащи го форми на развитие (ранен труд, отпадане от училище, ранна употреба на психоактивни вещества, твърде ранен полов живот и др.); нагласи за изземване на възможности за насърчаване на детското развитие (смяна на предназначението на детски ясли, градини и други заведения, застрояване на детски площадки, свиване на пазара на детска литература, ограничаване на детските телевизионни и радио предавания и др.) [2].

➤ **Социално-икономически условия** - кризи в производството, снабдяването, пазара на труда, демографски кризи, срив на социалния статус на обществени групи, недостъпност или неефективност на образованието и пр., имат отношение към отклоненията в поведението на децата, доколкото обуславят обща отрицателна среда за развитие и предизвикват отклонения и при възрастните от микросредата.

➤ **Медийна среда, компютърни игри, Интернет** - те създават риск, когато излъчват насилие и приобщават дете-

то към агресивни модели, които то възпроизвежда в поведението си. Малка част от игрите водят до разтоварване на отрицателна енергия. Те не стимулират криминогенната изява само при силни въздържащи фактори в семейството.

За взаимодействието на макросредата с микросредата от значение е и пространственото им съотношение. В малките населени места микросредата може да измести и дори да погълне макросредата. Трайно установените обществени норми пораждат консерватизъм, който обезсърчава отклоненията в поведението. Обратно, големите градове подпомагат анонимността на индивида и обкръжението му и поддържат макросреда, в която съжителстват различни културни модели. Поради това рискът поведението на детето да се яви в отклонение от нормата е чувствително по-висок [2].

Микросоциалните криминогенни рискове имат определящо значение за формиране и стабилизиране на отрицателните отклонения в поведението на детето. Те определят интензивността и посоката на действие на макросоциалните фактори. Всеки кризисен процес в социалната сфера по принцип влияе отрицателно върху психиката на хората, като поражда тревога и напрежение, озлобление, жестокост, насилие, но отражението му е особено силно върху децата. Под влияние на микросоциалната среда детето изгражда базовите си преживявания за себе си, другите и света, които влияят на поведението му през целия живот. В нея то се учи да разпознава и утвърждава граници за социално приемливо поведение и възпроизвежда различни поведенчески модели - първо на родителите, впоследствие на учители, роднини и др.

Безспорна е ролята на семейството и неговото функциониране, тъй като липсата на семейство или на определени негови характеристики имат функцията на криминогенни и виктимогенни рискови фактори. Като цяло тези фактори нарушават възможностите на семейството да

осигурява на детето подкрепа, грижа и адекватни стимули за развитие. Рисковото семейство е подложено много по-често на негативно макросоциално въздействие. Такова е всяко многодетно семейство, в което родителите нямат ресурс да отговорят на потребностите на всичките си деца; семейство, в което родител упражнява домашно насилие или извършва престъпления; семейство, чийто социален статус девалвира поради дълготрайна безработица, ниско образование, дълбока бедност и др. В рисковото семейство детето развива характерни нарушения на социализацията: отсъствие на елементарни хигиенни навици, невъзможност да се адаптира в непозната среда, хиперсексуалност, нарушения в половата ориентация, кражби, лъжение, прояви на жестокост и агресия, загуба на интерес към труда и образованието, ленивост, пристрастяване към психотропни вещества и др. [3].

Възприетите в микросредата възгледи за методите на възпитание и отглеждане на детето имат пряко отражение върху поведението му. Съвременното семейство преживява сложна еволюция от традиционния към нов модерен модел, при който намалява броят на децата, изменя се видът на взаимоотношенията, системата на власт и подчинение, ролите и функциите на членовете, увеличава се дистанцията между поколенията на детето и родителите, засилват се процесите на разпад на семейството. Всичко това определя състоянието на съвременното семейство като кризисно. Двете ценности стоят в основата на двете доминиращи и най-известни стратегии за възпитание - авторитарната и либералната, като крайностите при интерпретацията и прилагането на всяка от тях имат значението на криминогенни и виктимогенни рискове. Изследванията показват пряка зависимост между стила на родителстване и отрицателните отклонения в поведението на детето. Най-често и двете родителски фигури прилагат непоследователни стратегии. Най-вредното за детето съче-

тание на родителски стилове е разрешаващо-опрощавач подход на майката и пренебрежителен баща.

Към стиловете на родителстване пряко отношение има образованието на родителите и отношението им към него. Съществуват семейства с нискообразовани родители, които насърчават образованието на детето и така предотвратяват риска то да възпроизведе опита им.

Обратно, семейство на високообразовани и свръхамбициозни родители може да компрометира образованието, ако детето го идентифицира като причина родителите му да го пренебрегват [4].

Сред основните криминогенни рискове със семеен произход е отрицателното поведение на родителите, което затвърждава аморални и антисоциални поведенчески модели у детето. Ако родителите осъзнато подкрепят положителни морални норми и ценности и официално ги изискват от детето, но в поведението си не ги следват, детето винаги проявява отклонения, защото копира поведенческия модел на авторитета или развива лицемерие и непостоянност. Когато извършването на престъпление е интегрирано във функционирането на семейството и бива позитивирано или толерирано, е налице явлението „криминално семейство”. То представлява непосредствен криминогенен риск за детето. Осъждането на член на семейството повишава вероятността от извършване на престъпление от останалите, която е до пет пъти по-голяма при децата. Изследванията очертават, че при близо половината деца с „противообществени прояви” в семейството има извършител на престъпление, а при две от всеки пет деца член на семейството е осъждан на лишаване от свобода [3]. Когато отрицателното поведение на родител е свързано със зависимост към психоактивни вещества (алкохол, наркотици, медикаменти и т. н.), детето формира дисфункционални поведенчески стратегии. Данни от различни проучвания показват, че сред осъдените непълнолетни алкохолизъмът и

прекомерната алкохолна злоупотреба се срещат 6–7 пъти по-често, отколкото сред децата без противоположни прояви. Повече от половината от децата с отклоняващо се поведение имат алкохолно зависим родител, като при незначителен дял от тях в семейството не се употребява алкохол. Всяко десето от изследваните деца има родител, зависим от наркотични вещества [2].

Насилието в семейството също вреди на социализацията, независимо дали е пряко, върху самото дете или непряко, срещу член на семейството или цялото семейство и съпреживявано от детето. И в двата случая физическото насилие се заучава и формира агресивен стил на поведение. Психическото насилие значително увеличава риска от стабилизиране на поведенчески отклонения, независимо от формата на проявление и ангажираността на единия или и на двамата родители [5].

Факторите, които обуславят семейното насилие, се делят на няколко групи. На първо място това е комбинацията от интензивна емоционалност, характерна за семейния живот. На второ място е търпимостта или одобрението към форми на насилие, подкрепени от обществената нагласа да не се разгласяват отрицателните страни на семейния живот. На трето място е морално-психологическото насилие, обусловено от възможността член на семейството да определя едностранно поведението на останалите, включително да ограничава свободата им на движение, социални контакти и професионална реализация. Друг фактор на семейното насилие е пренебрегването, като отказ от задоволяване на основни нужди на детето: недостатъчно хранене, лошо обличане, лоши битови условия, липсата на медицински грижи, оставяне на грижите на трети лица, на по-големи деца в семейството или без надзор, независимо дали за това има обективни социално-икономически причини или не. Вид тежко физическо и психическо насилие е сексуалното. Ако форми на

физическо насилие биха били приети от част от българите като необходим елемент от възпитанието, за сексуалното посягателство съществува почти единодушно възмущение. Обществото ясно го определя като акт на нечовечност [6].

Всеки от видовете насилие в семейна среда води до неувереност, нереално чувство за вина, базисно чувство за тревожност, страх и подчинение, както у детето, така и у бъдещата развита личност.

Това винаги обуславя отклонения във физическото и психическото развитие, соматични заболявания, личностни и емоционални нарушения и като цяло забавя развитието на детето [2].

Училището е наравно със семейството в процеса на социализация на личността и нравственото възпитание на децата, а учителите са вторите по важност авторитети след родителите. Училищната дезадаптация е основният фактор за дефект в социализацията и затова по-голямата част от отклоненията се проявяват в училищното функциониране, а основният контингент правонарушители е съставен от трудноадаптиращи се в училище деца с нарушена комуникация с авторитетите, неразбирателство със съучениците, трудности в усвояването учебния материал и неспазване на дисциплината [7].

В процеса на социализация, наред със семейството и училището, голямо влияние за формирането на поведенчески модел на детето има неговата референтна среда. Според възприетите групови механизми, неформалната група от връстници, консолидирана на основата на общи интереси и дейности в свободното време, е територия на взаимно „заразяване” с поведенчески стереотипи. Когато отрицателното отклонение от нормата е част от груповите правила, то директно уврежда социализацията на всеки един от членовете на групата. Част от референтната среда е общуването със значими възрастни или по-големи деца, които не са част от семейството. Ценностната система и поведенческите модели, практикувани в референтната сре-

да на детето, са особено мощен фактор за пораждаване и затвърждаване на отклонения в неговото поведение. При липсата на родителски или учителски контрол, подрастващият може много по-лесно да попадне в среда, в която употребата на алкохол или наркотични вещества е израз на авторитет.

След микросоциалните, групата на индивидуалните рискове е на второ място по влияние върху поведението на децата. След като бъдат формирани и стабилизирани, индивидуалните фактори са най-значими за възникването на риск от отклоняващо се поведение:

➤ **Възраст** - Началото на девиациите в поведението е най-често в V-VII клас. Това съвпада с периода на навлизането в пубертета.

➤ **Пол** - Момчетата статистически по-често извършват асоциални и антисоциални прояви в сравнение с момичетата. За тежките престъпления съотношението им е 9:1 [8]. Въпреки че се раждат с равен агресивен потенциал с момчетата, момчетата са по-адаптивни и усвояват функционални социални модели без открита агресия [9].

➤ **Етнос** - Етническата принадлежност не е самостоятелен рисков фактор. Изследванията не подкрепят разпространеното сред обществото мнение за драстично по-силна криминогенност на определена етническа група.

➤ **Внимание** - Нарушенията във вниманието пряко се отразяват върху цялостното когнитивно функциониране. Най-честата патология се свързва със синдрома на хиперактивност с дефицит на вниманието, който включва няколко поведенчески признака: разсеяност; импулсивност, свръхмоторна активност [2].

➤ **Генетична връзка** - Изследователите в областта на генетиката все още експериментират в търсенето на генетична унаследеност при делинквентното поведение, но липсват категорични данни за генетични наследствени маркери с пряко отношение върху престъпното поведение.

Противообществени прояви на малолетни и непълнолетни лица в област Габрово - сравнителен преглед за 10-годишен период (2013-2022 год).

През 2022 година на отчет в детските педагогически стаи (ДПС) в страната са водени 8626 малолетни и непълнолетни лица за извършени от тях противообществени прояви и престъпления. Това е с 273 по-малко в сравнение с 2020 година и с 470 - в сравнение с 2016 година. Заведените на отчет през 2022 година са 2677, което е с 336 по-малко от 2020 година и с 377 - в сравнение с 2016 година. Посочените числа очертават положителна тенденция към намаляване.

За област Габрово обаче това не е така. Водените на отчет в детските педагогически стаи през 2016 година са 167, през 2020 година - 207, а през 2022 година - 232, което за периода е ръст с около

39%. По основни характеристики на водените на отчет доминират непълнолетните (на възраст от 14 до 17 години) - 77,1% за страната и 58,6% - за област Габрово, както и момчетата - 80,4% за страната и 81,0% - за област Габрово [11]. За Габрово всички са учащи, а по-голямата част от тях живеят в криминална среда [10].

На Таблица 1 е представена динамиката в броя на водените на отчет в ДПС през периода 2013 – 2022 година в област Габрово. Прави впечатление, че броят на малолетните (8-13 години) през периода расте, като през 2022 година се е увеличил точно два пъти, спрямо 2013 година. Това доказва един тревожен факт, че възрастовата граница на противоправното поведение става все по-ниска.

Година Възраст	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Малолетни (8-13 год.)	48	45	19	38	30	44	56	60	75	96
Непълнолетни (14-17 год.)	175	110	118	129	137	132	154	147	141	136

Таблица 1. Лица, водени на отчет в ДПС през периода 2013-2022 год. в област Габрово

За извършени противообществени прояви през 2022 година през ДПС в област Габрово са преминали 30 малолетни и 68 непълнолетни. От тях момчетата са 67 или 68,4%, а момичетата – 31 (31,6%). В сравнение с предходната 2021 година броят на преминалите през ДПС за извършени противообществени прояви се увеличава с повече от 1/3 - 38 лица (38,8%).

Динамичният ред на тази категория лица за 10-годишния период показва съществени колебания през годините. Най-висок е бил през 2013 година, когато 170 лица са преминали през ДПС за извършени противообществени прояви, а най-нисък – през 2015 година, само 32 лица. Трудно може да се очертае тенденция от тези числа, но като цяло броят на извършителите на противообществени прояви е висок (Таблица 2 и Таблица 3).

Таблица 2. Лица, преминали през ДПС за извършените от тях противообществени прояви (ПОП) и престъпления през 2022 година в област Габрово

	общо	възраст					
		8 – 13 години			14 – 17 години		
		всички	момчета	момичета	всички	момчета	момичета
Лица, преминали през ДПС за извършените от тях ПОП, в т.ч.	98	30	20	10	68	47	21
Бягство от дома	16	-	-	-	16	6	10
Прояви на насилие, агресия и тормоз	21	8	4	4	13	11	2
Хулиганско поведение	15	8	4	4	7	6	1
Повреждане на чужда собственост	8	2	-	2	6	6	-
Употреба на психоактивни вещества	8	-	-	-	8	7	1
други	30	12	12	-	18	11	7
Лица, извършители на престъпления	125	45	30	15	80	70	10
телесна повреда	3	-	-	-	3	3	-
Унищожаване и повреждане на имущество	18	7	7	-	11	9	2
Кражба, вкл. на МПС	84	31	16	15	53	46	7
Престъпление, свързано с наркотици	9	-	-	-	9	8	1
други	11	7	7	-	4	4	-

Таблица 3. Лица, преминали през ДПС за извършените от тях ПОП и престъпления за периода 2013-2022 година в област Габрово

година	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Лица, преминали през ДПС за извършените от тях ПСП през годината										
малолетни	46	35	13	40	28	26	22	23	18	30
непълнолетни	124	63	19	70	68	125	88	63	42	68
Лица, извършители на престъпления										
малолетни	54	48	33	41	13	23	51	37	41	45
непълнолетни	168	56	87	138	97	68	97	64	98	80

В структурата на противообществените прояви по видове, традиционно най-голям е дялът на преминалите през ДПС за:

- прояви на насилие, агресия и тормоз - 21 малолетни и непълнолетни (21,4%);
- бягство от дома (от вкъщи), от специализирана институция или от социална услуга от резидентен тип - 16 (16,3%);
- непристойно и/или хулиганско поведение на обществено място - 15 (15,3%);

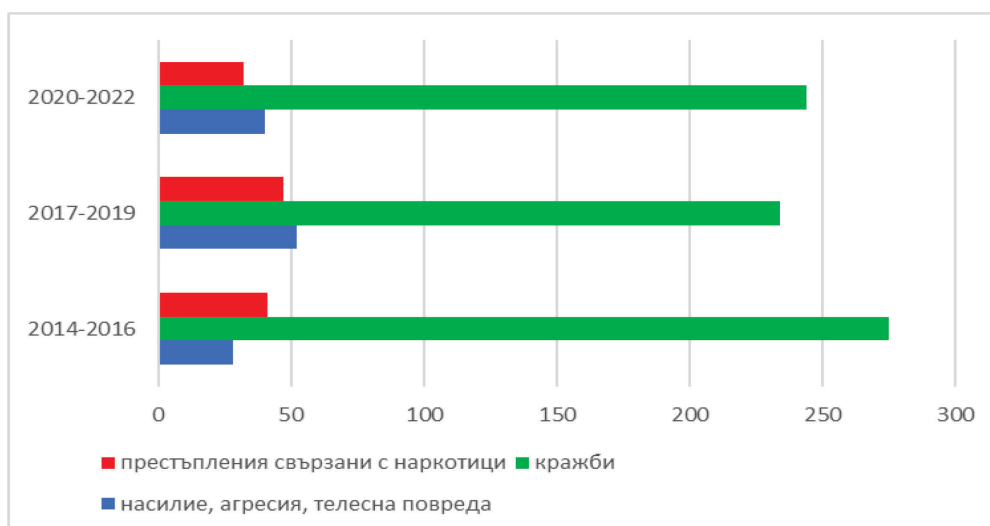
➤ употреба на психоактивни вещества (ПАВ) – 9 лица (9,2%) [11, 12].

Бягство от дома и употреба на ПАВ е регистрирано само при непълнолетни лица.

През 2022 година броят на малолетните и непълнолетните лица, водени на отчет в ДПС в област Габрово за извършени престъпления е 125 и в сравнение с началото на разглеждания период намалява почти наполовина. През 2013 годи-

на регистрираните извършители на престъпления са 222 лица. И за тази категория динамичният ред показва съществени колебания, като най-малък е броят на извършилите престъпление през 2018 година - 91 лица (Таблица 2 и Таблица 3). Кражбите на имущество, вкл. на МПС са най-разпространените престъпления, извършвани от лицата на възраст 8-17 години. Извършители на кражби са 84 лица, или 67,2% от всички, водени на отчет в ДПС за извършени престъпления. Най-висок е дялът на извършителите на кражби от магазини или други търговски обекти, на кражби от домовете, на взломни кражби [10, 11]. Престъпления-

та, свързани с наркотици на територията на област Габрово през 2022 година са 9. По данни на НСИ тази категория престъпления показва устойчивост през 10-годишния период: през 2014 – 2016 година са 41, през 2017 – 2019 година са 47, а през 2020 – 2022 година са 32. Подобно е съотношението за периода и на другите противообществени прояви и престъпления (Фиг. 1). При сравнителния анализ по области прави впечатление, че област Габрово, макар и по-малка като площ и население се нарежда сред областите с най-голям брой противообществени прояви и престъпления, извършени от малолетни и непълнолетни [12].

Фиг. 1. Съотношение на противообществени прояви и престъпления за периода 2014 – 2022 година

Патологичните явления в нашето общество оказват силно травмиращо въздействие и отключват агресивното поведение при децата. Голям брой деца стават жертва на различни престъпления. През 2022 година 18 деца от област Габрово са станали жертва на престъпления, което представлява 1,5% от тези за страната, които са 1163. Малолетните са 3 лица, а непълнолетните са 15 лица. Осезателно доминират пострадалите от кражби и грабежи: 12 лица (66,7%), а на

4 лица (22,2%) са нанесени телесни повреди, което е аналогично на нарастващия брой на тези престъпни деяния и за страната като цяло. Две лица (11,1%) са станали жертва на детска порнография, което е много, предвид факта, че тези случаи за страната са общо 5 [11]. През наблюдавания период броят на лицата, пострадали от престъпления варира от 11 през 2018 година до 38 през 2014 година (Таблица 4).

Таблица 4. Лица с наложени възпитателни мерки в периода 2013-2022 година в област Габрово

Година Възраст	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Малолетни (8-13 год.)	63	52	32	36	33	31	45	43	67	52
Непълнолетни (14-17 год.)	139	92	100	95	49	66	90	58	93	80

Важна стъпка по посока на превенцията на насилието сред малолетни и непълнолетни са програмите на национално и международно равнище. Една част от децата с криминогенни прояви се насочват към Местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (МКБППМН), където с тях се провеждат консултации за преодоляване на асоциалното им поведение и курсове по овладяване на гнева. Децата, извършители на прояви на насилие, обикновено стават обект на Детски педагогически стаи и на разследващите органи.

През 2022 година МКБППМН у нас са наложили 7078 възпитателни мерки в съответствие с чл. 13, ал. 1 от ЗБППМН. Наложени възпитателни мерки са: предупреждение (3185), поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател (1473), поставяне под възпитателен надзор на родителите или на лицата, които ги заместват за полагане на засилени грижи (966), задължаване да участват в консултации, обучения и програми (966), задължаване на непълнолетния да

извърши определена работа в полза на обществото (283), предупреждаване за настаняване във възпитателно училище интернат (ВУИ) с изпитателен срок до 6 месеца (221), задължаване да се извини на пострадалия (165), забрана на срещи и контакти с определени лица (78), забрана да посещава определени места и заведения (32), забрана да напуска настоящия си адрес (14), задължаване на непълнолетния със свой труд да отстрани причинената вреда (42), настаняване в социално-педагогически интернат (СПИ) (11), настаняване във ВУИ (36).

През 2022 година МКБППМН в област Габрово е наложила възпитателни мерки на 132 лица, което е 1,9% от общия им брой за страната. За 10-годишния период, най-голям брой лица с наложени възпитателни мерки се отчитат през 2013 година (202), а най-малко възпитателни мерки са наложени през 2017 година (82) и през 2018 година (97) (Таблица 5). Това е в пряка зависимост от броя на извършителите на противообществени прояви и престъпления през тези години.

Таблица 5. Лица, пострадали от престъпления в периода 2013-2022 година в област Габрово

Година Възраст	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Малолетни (8-13 год.)	10	17	9	7	11	6	10	7	9	3
Непълнолетни (14-17 год.)	10	21	14	12	3	5	13	12	8	15
Общо	20	38	23	19	14	11	23	19	17	18

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През последните години в Р България се отчита нарастване на дребната, битова и неорганизирана престъпност. Най-вероятно това е последица от икономическата криза, множеството реформи в социалната и образователната сфера, обезлюдяването и т.н. Увеличава се и детската престъпност, както и противообществените прояви на малолетни и непълнолетни лица. Липсата на адекватна реформа в правосъдната система по отношение на децата, оказва сериозно негативно влияние върху тези от тях, които са в конфликт със закона. Създадените социални услуги, като че ли не отговарят адекватно на нуждите на децата с девиянтно и делинквентно поведение.

Тези нужди изискват съвсем различен подход, обоснован с разбиране на престъпността и детето, като субект на престъпление. Тези подходи, разбира се, трябва отново да поставят в центъра си детето и неговите права. Характерно за семействата, в които има дете с проблемно поведение, и особено след стигането до наказателна институция е, че те се капсулират. Родителите изпитват чувство на срам и малоценност, заради несправянето с възпитанието на собствените си деца и често абдикират от родителската си роля.

Това води до задълбочаване на проблема и често детето отпада от социалната си среда - семейна и училищна. Грижата се предоставя на институциите и социалните услуги и от тяхната адекватна намеса зависят много човешки съдби.

Затова прилагането на различни социални подходи за превенция на девиянтното поведение е толкова важно за бъдещото развитие на цялото ни общество.

REFERENCE

- [1] Belova, N., Detska prestapnost i politseyska preventsia, Sofia, 2009.
- [2] Pushkarova, I., G. Petrunov, G. Kirilov, Riskovi kriminogeni i viktimogeni faktori pri detsata, Sofia, 2010.
- [3] Petrov, G., Detska prestapnost, Sofia, 2000.
- [4] Anzova, D., Riskovi kriminogeni faktori pri nepalnoletnite pravonarushiteli – klasifikatsia i vzaimodeystvie. YuZU „N. Rilski”, Blagoevgrad, 2014.
- [5] Stamatov, R., Detskata agresia, IK Hermes, S., 2008, 448 с.
- [6] Pandelieva, L., Sigurnost za detsata v nesigurnia svyat, Sofia: UI: Sv. Kliment Ohridski, 2004.
- [7] Minev, T., Protivoobshchestvenoto povedenie na yunoshite v savremennia obnovyavasht se svyat, S., 2001.
- [8] Wilson, J.Q., & Herrnstein, R. J., Crime and human nature, New York: Simon and Schuster, 1985.
- [9] Campbell, A., Men, women, and aggression, New York, NY: Basic Books, 1993, ISBN 0465044506.
- [10] Stoyanova-Todorova, I., Detskata agresia i prestapnost kato aktualen sotsialen i pedagogicheski problem, Vtora nauchno-prakticheska konferentsia s mezhdunarodno uchastie, TU-Varna, 2017, pp. 87-92, ISBN 978-954-20-0778-4.
- [11] <http://www.nsi.bg>
- [12] <https://www.gabrovo.bg/bg/page/1093>